

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпровський державний
аграрно-економічний
університет

ЛКС Центр

Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

Ефективна економіка № 9, 2017

УДК 354.1

О. М. Сазонець,

*доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин
Національного університету водного господарства та природокористування*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ВОЄННОЇ ТЕОРІЇ К. КЛАУЗЕВИЦА НА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВОЄННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ДЕРЖАВ ЄВРОПИ

O. M. Sazonets,

*Doctor of Economics, Professor, Head of the International Economic Relations
Department of National University of Water and Environmental Engineering*

IMPLEMENTATION OF THE MILITARY THEORY OF K. CLAUSEWITZ ON THE TENDENCIES OF THE MILITARY-INDUSTRIAL COMPLEX DEVELOPMENT OF THE EUROPE STATES

В статті представлено позиції щодо побудови воєнних стратегій видатного німецького полководця Карла Філіпа Готтліба фон Клаузевіца. Висвітлено основні віхи його життя що сформували його як великого воєнного діяча та як воєнного історика. Основним його твором був твір «Про війну», в якому ясно викладено основні положення про війну. Показано, яким чином виявляється можливим використання цих положень європейськими країнами, які в сучасних умовах ведуть миролюбну політику, але повинні бути наготові до будь-якої воєнної загрози. Ним також позначено роль державного діяча при можливому розв'язанні воєнного конфлікту. Особливе місце він відводить такій якості людини, як хитрість у воєнному мистецтві. У зв'язку з цим в статті проаналізовано стан воєнно-промислових комплексів європейських країн. Окреме місце займає обговорення питання стану воєнно-промислового комплексу на Україні, зокрема розвитку Південмаша.

The article presents positions on the construction of military strategies by the famous German commander Karl Philippe Gottlieb von Clausewitz. The main milestones of his life which have formed him as a great military figure and as a military historian are highlighted. His main work was the work "On the War", which clearly outlines the main provisions of the war. It is shown how it is possible to use these provisions by European countries, which in modern times conduct peaceful politics, but must be ready for any military threat. It also mentions the role of statesman in the event of a possible resolution of a military conflict. He places a special place on such a person's quality as a trick in martial arts. In this regard, the article analyzes the state of the military-industrial complexes of European countries. A separate place is the discussion of the state of the military-industrial complex in Ukraine, in particular the development of Pivdenmash.

Ключові слова: *військова безпека, держава, війна, військово-промисловий комплекс, оборона, НАТО, оборонний бюджет.*

Key words: *military security, state, war, military-industrial complex, defense, NATO, defense budget.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку одним з найжвавіших питань є виконання завдання забезпечення військової безпеки держав. Вирішення цієї проблеми криється у самому визначенні військових дій, війни в цілому. Видатним воєнним теоретиком як 18-го століття, так і сьогодишніх часів є Карл Філіп Готтліб фон Клаузевіц (нім. Carl Philipp Gottlieb von Clausewitz, – прусський воєначальник, військовий теоретик і історик. Своїм твором «Про війну» справив переворот в теорії і основах військових наук. Ледве досягши 12 років, Карл був привезений батьком в Потсдам і зарахований в полк принца Фердинанда штандарт-юнкером (прапороносцем). Як прапороносець, який не досяг ще віку 13 років, Карл брав участь на чолі своєї роти в атаці на французькі зміцнення Майнца. 20 липня 1793 р. Карл фон Клаузевіц був проведений в перший офіцерський чин портупей-прапорщика. Після укладення Тільзітського миру Клаузевіц повернувся в Берлін і в чині майора поступив у військове міністерство, де працював під керівництвом того ж Шарнхорста. У 1810-1812 роках Клаузевіц викладав військові науки спадкоємцю принцу, згодом королю Пруссії Фрідріху Вільгельму IV. У 1814 році повернувся до прусської армії з чином полковника. У 1815 році був призначений начальником штабу 3-го армійського корпусу. Взяв участь в кампанії Ста днів. У 1818 році отримав звання генерал-майора і призначений директором Пруської військової академії, де і викладав протягом наступних 12 років. У 1831 році, при виступі прусських військ на польський кордон під час польського повстання, був призначений начальником штабу при фельдмаршалі графі фон Гнейзенау.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток військових галузей в Україні досліджувався в працях багатьох українських науковців, зокрема Дегтярева О.В. [1, с. 45], Т.М. Велентейчика [2], В.П. Горбуліна [3], І.Л. Сазонця [4], І.Г. Ханіна [5], А.І. Харука [6.] та ряду інших вітчизняних фахівців. В них містяться досить ґрунтовні розробки цієї тематики. Але необхідне більш поглиблене дослідження з узагальненням теорій світових воєнних умів, серед яких чільне місце посідає Карл Філіп Готтліб фон Клаузевіц, що дав поштовх розвитку європейської воєнної науки. Його ідеї використовуються у теперішньому житті європейських країн. В Україні треба також користатися постулатами, висвітленими в його роботі «Про війну».

Постановка завдання. Завданням даної статті є визначення основних проблем, що виникають при розробці воєнних доктрин сучасних європейських держав і використання воєнної теорії європейського воєнного дослідника Карла Філіпа Готтліба фон Клаузевіца для вирішення цих проблем. Необхідним також є визначення місця українського воєнно-промислового комплексу при інтеграції України в ЄС.

Виклад основного матеріалу. У своєму творі «Про війну» Клаузевіц дає багато визначень війни, які потім лягли в основу багатьох теоретичних опусів сучасних вчених у галузі воєнної діяльності. Яскравішими з них є:

- «Війна, отже, є актом насильства, щоб змусити нашого противника виконати нашу волю»;

- «Війна – справа небезпечна. І помилки, які мають своїм джерелом добродушність, для неї надзвичайно згубні.

Застосування фізичного насильства у всьому його обсязі жодним чином не виключає сприяння розуму; тому той, хто цим насильством користується, нічим не соромлячись і не шкодуючи крові, набуває величезну перевагу над противником, який цього не робить» [7].

Цими висловами він підкреслює необхідність підвищення воєнної сили держави, яка хоче досягти певних в тому числі і економічних цілей. Країна, яка б не була вона розвинута в економічному і культурному плані, не може досягти успіху при відсутності певної її обороноздатності. Тут має місце не розум, не талант керівників держави, а груба воєнна сила, навіть якщо вона направлена на несправедливі дії. Тому країнам треба бути готовими до таких нападів і створювати свої воєнні сили для належної відсічі противника. Це є дуже актуальним для європейських країн, які в сучасних умовах ведуть миролюбну політику, але повинні бути напоготові до будь-якої воєнної загрози.

Іншими геніальними реченнями Карла Філіпа Готтліба фон Клаузевіца є такі:

• «Державний діяч, який бачить, що війна неминуча, і не може зважитися завдати удару першим, винен у злочині проти своєї країни».

• «Чим становище безвихідніше, чим більш все зводиться до одного відчайдушного удару, тим охочіше хитрість стає поруч з відвагою» [7].

У цих цитатах проявляється необхідність тримати руку на пульсі світових подій керівництвом держави, щоб не бути схопленим зненацька. Треба прорахувати всі можливі кроки неприяеля. Потрібно нарощувати воєнний потенціал. Зараз спостерігається напружена ситуація на сході. Своїми ворожими діями Північна Корея постійно провокує західні держави. Тому Північно-Атлантичний Ал'янс повинен не пропустити момент, коли можливо його країнам знадобляться рішучі дії. У протилежному випадку наслідки можуть бути надто негативними. В цьому знадобиться талант політиків бути гнучкими у цій ситуації, що згідно з теорією Клаузевіца позначається як хитрість.

Військово-промислові комплекси найбільших держав світу є важливим сектором в їх економіках (таблиця 1). Щорічно на фінансування воєнних сил витрачаються великі гроші. А експорт та імпорт озброєння та військової техніки становить біля 200 млрд. доларів США.

Таблиця 1.
Затрати на оборону у 2014 році [8]

Країни	Оборонний бюджет на 2014 р., млрд. дол.	Зміни до 2013 р., %
США	575	-1
Китай	148	6
Росія	78	13
Велика Британія	57	-4

Японія	55	-4
Франція	53	-1
Індія	45	-3
Саудівська Аравія	44	3
Німеччина	44	-2
Південна Корея	33	3

Як ми бачимо, оборонний бюджет європейських країн складає лише певну частину від оборонного бюджету США. Так у Великобританії це одна десята американського бюджету (57 млрд. дол.). Франція має приблизно такий же обсяг (53 млрд. доларів). Німеччина витрачає на 9 млрд дол. менше, ніж Франція. Це пов'язано з миролюбною політикою цієї держави після поразки у другій світовій війні.

Але зараз відмічаються тенденції до збільшення частки витрат європейських країн у витратах НАТО. Поштовхом цьому послужила зустріч у Брюсселі 16 лютого 2017 року між США і європейськими країнами на рівні зустрічі міністрів оборони держав НАТО.

Обидві сторони також дали зрозуміти, що розглядають можливості діалогу. Новий глава Пентагону в адміністрації Дональда Трампа Джеймс Меттіс однак наполіг на тому, що європейські країни повинні щонайменше подвоїти свої оборонні витрати, довівши їх до позначки в 2% ВВП, причому більшу їх частину витрачати на закупівлі нових озброєнь, головним виробником яких в НАТО є американський ВПК. На сьогоднішній день крім США, військовий бюджет яких складає понад 60% сумарного військового бюджету НАТО, вже деякі країни альянсу впоралися з цим завданням, серед них – Естонія, Греція і Великобританія.

Міністр оборони ФРН висловився за збільшення військового бюджету Німеччини. Він висказався, що Європа занадто довго покладалася на США в питаннях безпеки: «Європейські союзники (члени НАТО) повинні продемонструвати велику підтримку колективній обороні, якщо вони не хочуть, щоб США зробили свій внесок скромнішим». Також він заявив: «США не можуть турбуватися про безпеку ваших дітей більше, ніж турбуєтеся ви. США будуть виконувати свої зобов'язання (перед НАТО), але всі ваші столиці повинні продемонструвати підтримку колективній обороні».

Втім США вважають НАТО наріжним каменем для безпеки ЄС і трансатлантичної спільноти. Послання Джеймса Меттіса про справедливий розподіл військових витрат було добре прийнято.

Генсек НАТО Йенс Столтенберг заявив, що усі без винятку країни НАТО сьогодні підтвердили свої зобов'язання з колективної оборони, яке було прийнято у вересні 2014 року – довести свої військові витрати до 2% ВВП протягом 10 років.

Раніше Столтенберг повідомив, що в 2016 році європейські країни альянсу збільшили свої військові витрати на 3,8%, або \$ 10 млрд. За словами генсека, дві країни Балтії – Латвія і Литва – мають намір найближчим часом досягти показника в 2% ВВП, за ними йде Румунія.

Таким чином глобальний перерозподіл воєнної могутності можливий в найближчі 20 років згідно з дослідженнями Міжнародного Інституту Стратегічних досліджень. В Україні сьогодні ми маємо багатогалузевий незбалансований оборонно-промисловий комплекс. Підприємства воєнної промисловості характеризуються нерівномірною розвиненістю, недостатньою скоординованістю. Їх основні фонди у більшості випадків є зношеними, їх робота – низькорентабельна, виробничі потужності завантажені на низькому рівні. Коефіцієнт оновлення основних виробничих фондів дуже низький, становить не більше 2,5 % у рік, а це визначає наростаюче технологічне відставання від провідних країн світу [9].

Одним з ведучих українських підприємств аерокосмічної галузі України є Південний машинобудівний завод. Державне підприємство «Виробниче об'єднання Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова» розташований у місті Дніпро. Підприємство зараз переживає важкі часи, що пов'язано з недофінансуванням космічних програм та конверсією військового виробництва. На підприємстві виробляються найекологічніші ракетно-носії у всьому світі. Вони використовуються для перевезення комерційних вантажів у рамках міжнародного проекту «Морський старт».

Двадцять п'ять років тому Південмаш вже переживав жорсткі потрясіння: тоді відразу Південмаш, а разом з ним і вся галузь, позбулися державного замовлення на основну продукцію підприємства – міжконтинентальні балістичні ракети. Перед підприємством постала проблема виживання, і вихід був знайдений. Основним видом продукції стали космічні ракети-носії. Глибина конверсії перевищила 80% обсягу виробництва. На жаль, часи неплатежів і повального бартеру не пройшли для підприємства безслідно: за десять років кількість працюючих зменшилася в чотири рази: з шістдесят до п'ятнадцяти тисяч чоловік. Значно скоротилося виробництво тракторів, припинився випуск товарів народного споживання [10].

Південмаш продовжив виробляти ракетну техніку, а саме ракети-носії «Зеніт». Було прийнято участь у проектах «Морський старт» та «Наземний старт», конверсійній програмі «Дніпро», було налагоджено, співпрацю з європейськими (AVIO, Італія - РН «Вега») та американськими (Orbital ATK - РН «Антарес») компаніями. Було запущено амбітний українсько-бразильський проект «Циклон-4». Крім того, на Південмаші час від часу розроблялись космічні апарати.

До 2012 року підприємство функціонувало стабільно, хоча ще в 2009 році почала назрівати криза. Починаючи з середини 2012 року, почали скорочуватися замовлення на виробництво «Зеніту». У січні 2013 року відбувся аварійний запуск «Зеніту» в Тихому океані в межах програми «Морський старт», і починаючи з цього часу, запуски припинилися. Але у 2016 році визначився майбутній власник активів «Морського старту» (S7 Group), який наголосив на своїх намірах щодо відновлення пускової активності комплексу з 2018 року.

У 2013 році Міністерство оборони призупинило проект розробки ОТРК «Сапсан». Було згорнуто «Наземний старт», в якому також використовувався «Зеніт». Крім цього у 2014 році стався вибух після старту ракети-носія «Антарес», що стало причиною зупинки виробництва конструкції частини ракети на Південмаші. У 2015 році Бразилія вийшла з проекту «Циклон», що привело до можливості втрати в цілому виробництва ракет-носіїв. Таким чином відбулося скорочення надходжень грошових коштів.

Але зараз відбувається робота по забезпеченню завантаження підприємства, яка складається з наступного:

1. Розширення співпраці з виробниками провідного космічного обладнання країн США і Євросоюзу.
2. Пошук нових ринків збуту.
3. Переключення на продукцію оборонного призначення.

Однак на теперішній час дно кризи подолано. У 2016 році в 1,5 раза збільшилося завантаження підприємства, на підприємстві ведеться постійна інтеграція процесів системи управління якістю до міжнародних стандартів сертифікації ISO. Проведено технічний нагляд за сертифікаційною системою управління якістю Південмашу при виробництві, експлуатації РКТ «Харківським ПГЗ-ДКАУ». Результати позитивні. Триває виготовлення ракетно-космічної техніки згідно з раніше укладеними контрактами:

- виробництво конструкції першого ступеня ракети-носія «Антарес»;
- роботи по проекту «Циклон-4»;
- виготовлення рідинного ракетного двигуна четвертого ступеня для європейської ракети-носія «Вега»;
- здійснення виробництва рідинних ракетних двигунів РД-809К, РД-815;
- виробництво агрегатів шасі для літаків Ан-148.

В рамках проекту «Вега» виготовлені і готові до відправки замовнику два рідинних ракетних двигуна РД-843.

Підприємством здійснюється діяльність по сільськогосподарському напрямку: виготовлено 5 тракторів моделі ЮМЗ-10264Н.

Завершено випробування в ДП «Науково-технічний центр сертифікації «АГРОСЕПРО» НААН України та отримані сертифікати затвердження типу:

№ ІА.2012 / 1367.0013.00 на модель ЮМЗ-10264Н;

№ ІА.2012 / 1367.0014.00 на модель ЮМЗ-8040.2, ЮМЗ-8244.2.

Висновки. Висвітлені основні положення воєнної теорії видатного воєнного історика Клаузевица. Доведено, що його позиції слід втілювати в розвиток воєнних галузей європейських держав. Представлено основні цифри розвитку воєнно-промислового комплексу найбільш розвинутих держав Європи. Висунуто заходи щодо утримання вигідних воєнних позицій провідних держав світу. Представлено проблеми, шляхи їх вирішення та завдання українського підприємства воєнно-промислового комплексу Південмаш. Обґрунтовано теоретичні аспекти та прикладні задачі конкурентних позицій провідних країн на світовому ринку аерокосмічної галузі, які буде використано у подальших дослідженнях для розробки стратегії розвитку оборонного потенціалу нашої країни.

Література.

1. Дегтярев А. В. Актуальные вопросы развития ракетно-космической деятельности в Украине / А. В. Дегтярев // Космічна наука і технологія. – 2013. – Том 19.2 (81). – С. 43 – 51.
2. Попович О.С. Про політику пріоритетів у сфері науково-технологічного та інноваційного розвитку / О.С. Попович, Т.М. Велентейчик // Наука та наукознавство. – 2010. – № 1. – С. 13-27.
3. Горбулін В. П. Вхідження ОПК України в Європейський оборонно-промисловий простір / В. П. Горбулін, В. С. Шеховцов, А. І. Шевцов // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 1(34). – С. 5–10.
4. Сазонець І. Л. Вплив державної політики високотехнологічного розвитку на національну та військову безпеку України / І. Л. Сазонець // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки. – 2016. – Вип. 1. – С. 120-126.
5. Ханін І. Г. Напрями розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу України в нових геополітичних умовах / І. Г. Ханін, І. Л. Сазонець // Ефективна економіка. – 2015. – № 9. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
6. Харук А.І. Проектування та виробництво літаків-винищувачів в Україні (1916–1941 рр.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/vnv/2009_12/153-164.pdf.
7. Клаузевиц К. О войне. / К. Клаузевиц – М.: Госвоениздат, 1934.; переиздание: М.: Эксмо, 2007.
8. Воєнна промисловість [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://utmagazine.ru/posts/8499-voennaya-promyshlennost>.
9. Свергунов О. Глобалізаційне середовище та український ОПК: напрями співпраці з транснаціональними корпораціями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/495/>.
10. Южмаш. Что было и что будет. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yuzhmash.com/presscenter/news/new?id=265>.

References.

1. Dehtiarev, A.V. (2013), “Actual issues of development of rocket and space activities in Ukraine”, *Kosmichna nauka i tekhnologhiia*, vol. 19.2 (81), pp. 43-51.
2. Popovych, O.S. and Velentejchyk, T.M. (2010), “On the policy of priorities in the field of scientific and technological and innovative development”, *Nauka ta naukoznavstvo*, vol. 1, pp. 13-27.
3. Horbulin, V.P. Shekhovtsov, V.S. and Shevtsov, A.I. (2015), “The entry of Ukraine's defense industry into the European defense and industrial space”, *Stratehichni priorytety*, vol. 1 (34), pp. 5-10.
4. Sazonets', I.L. (2016), “Influence of state policy of high-tech development on national and military security of Ukraine”, *Visnyk Natsional'noho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Ekonomichni nauky*, vol. 1, pp. 120-126.
5. Khanin, I.H. and Sazonets', I.L. (2015), “Directions of development of the enterprises of the defense industry of Ukraine in the new geopolitical conditions”, *Efektyvna ekonomika*, vol. 9, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/> (Accessed 30 Aug 2017).
6. Kharuk, A.I. (2009), “Design and manufacture of fighter planes in Ukraine (1916-1941)”, available at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/vnv/2009_12/153-164.pdf (Accessed 30 Aug 2017).
7. Klauzevyts, K. (2007), *O vojne* [About war], Eksmo, Moscow, Russia.

8. Utmag (2014), "Military industry", available at: <http://utmagazine.ru/posts/8499-voennaya-promyshlennost> (Accessed 30 Aug 2017).

9. Sverhunov, O. (2011), "Globalization environment and Ukrainian ОРК: directions of cooperation with transnational corporations", available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/495/> (Accessed 30 Aug 2017).

10. Yuzhmash (2017), "Yuzhmash. What was and what will be", available at: <http://www.yuzhmash.com/presscenter/news/new?id=265> (Accessed 30 Aug 2017).

Стаття надійшла до редакції 17.09.2017 р.

ТОВ "ДКС Центр"

Вропу.